

Kovács Sándor

A Mátravidék remenyiki színei

Gondolatok Remenyik Zsigmondról

Itthon, Heves, Nógrád tájain...

„Ő írta meg maradandóan a század eleji Heves, Nógrád megyét, annak táját és társadalmát, Egert, Gyöngyöst, Balassagyarmatot. Az ő irodalmi hazája a Mátravidék.” Remenyik Zsigmonddal kapcsolatos emlékeit összegezte e sorokkal Ignác Rózsa az 1964. évi *Kortárs* lapjain. (Ignác Rózsa – Makkai Ádám költő édesanyja – aki színésznőből lett újságíró az 1930-as évektől, majd íróként is jegyzi az irodalomtörténet).

Az említett írásában emlékeztet a „remenyikszínekre”: „Már évek óta, akkor is, míg élt, ha ősszel vagy télen a Mátrában jártam, a tájról, az erdőről mindig menthetetlenül ő jutott eszembe. Az az őszi búsbarna barokkos hajlatú Mátra: remenyikszíni. Télen, a Mátra alján a szélcsendes völgyekben nem hullik le az erdő fáiról a lomb. Még ha hó lepi is el az erdőt, sokáig, roskadatlanul áll a fák ormán a rengeteg száraz levél. Olyanná teszi ez a téli Mátra völgyet, mint valami óriási temetőt, tele új sírokkal, miken áll még, bár porig száradt már a temérdek koszorú. De meddig állhat a régi lomb a szélvédett Mátra-völgyben? Míg kihajt az ágon a tavaszi rügy?

Nos, mennyire vizuális, avagy esztétikai-fogalmi kategória a remenyiki színvilág? Vajon fellelhető-e az írói lét viszontagságait tükröző melankolikus színek? Magam is kerestem a Mátra remenyiki színeit... Aztán jött egy őszi nap, a Mindenszentek napja. Gyöngyös felől előtűntek a Mátra rozsdabarna színei, a völgyek mélybarna tónusai. Az ősz végérvényesen legyőzte az erdőt, ám mintegy kárpótulásul, színességgel öltözteti a jövőerdőhalál előtt. Ó, ezek hát a remenyiki színek!... Mely mögött már magam is az író mélabús, szomorkás arcát és gondolatvilágát véltem meglátni.

Nem túlzás kijelenteni, hogy földink, Remenyik Zsigmond – miközben a fél világot barangolta és hosszú ideig távol élt hazájától – mindig is a Mátraalja táját érezte otthonának. Bizonyosságul néhány regényét veszem kézbe. A Sarjadó fű, visszaemlékezés a gyermekkorra, a két háború közötti Eger utcáira, a városbéli viszonyokra.

A *Por és hamu* című regényének helyszíne többek között Nógrád és Heves megye, egy fejezetében pedig Gyöngyös 1917. évi tűzvész utáni látványt tárja elénk az író. A *Bűntudat* című regényének helyszíne pedig a szülőfaluja, a hevesi kisközség, Dormánd.

Remenyik Zsigmond életéről, munkásságáról

Életművének ismerői igen jól körvonalazták a hatásokat, melyek írói munkásságát meghatározták. Elsőként a származásáról. Az író a Heves megyei Dormándon született 1900-ban, elszegényedett nemesi családban. Egerben járt iskolába, alapvetően a nagymama nevelte, a szünetekben tért haza falujába.

Középiszkoláit is Egerben végezte, azaz inkább csak bukdácsol, hiszen az érettségien is megbukott és pótvizsgáján a második próbálkozásra ment át. Nem az iskolai tananyag, sokkal inkább az irodalom foglalkoztatta, a *Nyugat*, a *Pesti Napló*, a *Huszadik Század*, a *Tett*, a *Ma* folyóiratokból ismerte meg kora irodalmát. Sokat olvasott, Adyt, Mikszáthot, Móriczot, megismerte Babits, Kosztolányi, Szomory, Krúdy és Bródy műveit, míg a világirodalomból Balzac, Zola, Tolsztoj, Wilde és August Forel írásai kötötték le.

Beiratkozott a nagyváradi jogakadémiára. Azonban az őszirózsás forradalom hírére Budapestre ment, ahol Kassák Lajossal és a magyar avantgárd meghatározó alakjaival találkozott. Az expresszionizmus erősen befolyásolta gondolkodását, munkásságát, új irodalmi formákkal kísérletezett. Jászi Oszkár eszméivel azonosult, mint kortársai közül sokan, ő is eljutott a szocializmus igenléséig.

A forradalom bukását követően először Bécsbe ment, majd irány a nagyvilág. Előbb Németországban járt, majd eljutott Dél-Amerikába. A legkülönfélébb és legkalandosabb foglalkozásokat űzte: volt újságíró, fakitermelő és vasútépítő munkás, pincér, tengerész, tisztviselő. Argentínában, Peruban, Chilében járt, expresszionista stílusban és spanyolul írt, szervezője volt egy chilei avantgárd írói csoportnak. Limában élt indián származású élettársával és gyermekével, akik betegségben hunytak el. A tragikus esemény aztán egész életét végigkísérte. Ezen életszakaszban érezte, hogy sorsa megfeneklett, ismét váltania kell.

1926-ban hazatért, Bécsben felelevenítette kapcsolatát Kassákkal. Idehaza a baloldali írókkal megalapította az *Új Föld* című folyóiratot. 1927-ben jelent a *Hetedik hónap* című regénye.

Elszántsággal látott munkához, olyan regények sorozatát tervezte, melyekben korának társadalmi ellentmondásait kívánta bemutatni. Ennek gyűjtőcíme: *Apokalipszis humana*. Végül is 29 önálló regény jelent meg, mely az író munkásságát felöleli. A sorozatban elsőként, 1932-ben a *Bolhacirkusz* című kötete jelent meg, mely miatt perbe fogták vallásgyalázás címen.

Művei nem kaptak nagy visszhangot, azonban az 1937-ben megjelent *Büntudat* már jelentős elismerést aratott. A mű szociográfiai mélységű elemzés és társadalomkritika a lecsúszó falusi birtokos rétegről, ahonnan az író is származott. A harmincas évek végén a *Korunknak*, majd a *Szép Szónak* is munkatársa lett. Szép, alkotói barátság fűzte József Attilához, halálhírért mély fájdalommal fogadta. En-

nek adott hangot a *Költő és valóság* című nekrológban, majd a *Szép Szó* folyóirat szerkesztőjeként folytatja az együtt elkezdett munkát.

1939-ben Párizsba, Londonba, majd az Egyesült Államokba utazott, ahol a kinti magyaroknak tartott előadásokat a magyarországi irodalomról. Amerikában nem lelte a helyét, 1941-ben érkezett haza. A baloldali elkötelezettségű író úti beszámolóját jobboldali lapok közzölték, emiatt sajtóviták, támadások érték, melyeket az irodalomtörténet is felrótt az írónak.

Éppen az amerikai beszámolóinak tudható be, hogy a háborút követően hallgatásra ítéltetett, majd az ötvenes évek második felében jelenhettek meg írásai. Pedig szocialista álláspontját soha nem tagadta meg, humanizmusát nem csak regényeiben képviselte, de a háború alatt zsidó barátainak is oltalmat adott.

Az ötvenes években is folyamatosan írt, a *Különös utazás*, a *Bolond história*, az *Élők és holtak*, a *Por és hamu* című írásai ebben az időben keletkeztek. Remenyik drámaíróként is jelentősei alkotott, az *Atyai ház* gyakran szerepelt a színházak műsorán, de más darabjait is említhetnénk: a *Pokoli disznótor*, az *Akár tetszik, akár nem*, a *Romba dőlt bálvány*. A *Kard* és kocka című írását 1959/60-ban megfilmesítették.

Életének utolsó szakaszában a fiatalkori, dél-amerikai kalandot idézte fel regényeiben (*Vándorlások könyve*, *Őserdő*, *A keselyű*, *Az idegen*). A kalandos sorsú világgjáró író folyamatosan távolodott a világtól, magányossá váltan, Budapesten érte a halál 1962-ben.

Ki tartozik Remenyiknek?

Elfelelték volna az írot, Remenyik Zsigmondot? Írónk esetében Egerben utca viseli a nevét, Füzesabonyban a középiskolának a névadója, Dormándon, az egykori kastélyukban több szoba is őrzi az íróhoz kötődő emlékeket.

Inkább arról lehet szó, hogy írói munkásságának, műveinek nincs irodalmi visszhangja. Inkább az ő irodalmi szellemiségének a nélkülözéséről beszélhetünk. Mára eltűnt az irodalom berkeiből: a hatvanas, hetvenes években még felmerült a neve publikációkban, újságcikkekben. Akkoriban jó néhány figyelő emlékezés, tanulmány követte munkásságát, érdemes néhány példát felidézni.

Egyik méltatója, Hegedűs Géza írja róla: „Életműve múlhatatlan értéke irodalmunk kincsestárának, a 20.sz.d. egyik legjobb és az egyik legérdekesebb regényírója volt, nagy felkészültséggel, nagy írói tehetséggel” (*A magyar irodalom arcképcsarnoka*). „Mit mondunk Remenyikről és könyvespolcnyi ciklusáról, az Apocalypsis Humanaról? – írta B. Nagy László 1966-ban. Hova soroljuk, miképp osztályozzuk? Származása: dzsentri. Politikai állásfoglalása: szocialista. Világnézete: polgári. Magatartása: anarchista. Négy ellentmondó szó. Ha egybefűzzük

őket, akkor sem jelentenek semmit, akkor sem mondanak róla semmit. Ennyit érnének a fogalmaink?”

Az írói életmű átfogó értője, kutatója az egri Nagy Sándor így fogalmaz: „gazdag életművének eszmei és esztétikai sokrétősége általában eléggé ismert irodalomtörténeti tény. Ennek ellenére azok közé a huszadik századi írók közé sorolja őt az irodalmi köztudat, akinek munkássága nehezen értelmezhető (...)... máig nincs megnyugtató képünk modern irodalmunk erről a fontos írójáról. Semmilyen irányzathoz nem sorolható, műfaji keretek közé nem sorolható, a káosz és totális tagadás írója... ahány kísérlet, annyi értelmezési lehetőség, és a mű minden egyes kísérletkor új és új arcát mutatja felénk”

Szóval, a fogalmainkkal, használatukkal, az író elhelyezésével van gondunk... Melyik irodalmi fiókba is helyezzük Remenyiket? Mert hiába is próbáljuk betuszkolni, az ő életműve egyik fiókba sem fér! Ma is nehéz kérdés az írói életmű elhelyezése, hiszen egyik irányzathoz sem sorolandó, senki sem érzi magáénak. Az utolsó róla szóló tudósítást az Új Ember hasábjain találtam, amely éppen száz éves születésnapját méltatta, 2000-et írtak akkor... Majd szünet és csend, akár napjainkban is. A drámái kapcsán írta róla Radnóti Zsuzsa egykoron: „Remenyiknek mindenki tartozik...” (*Kortárs*, 1976. 6.) Ebben nincs változás. Azóta sem.

Utam Remenyikhez

Miért is Remenyik, miért is a *Bűntudata*? És hogyan is kerültem vonzáskörébe?

Remenyik *Bűntudat* című regénye otthoni könyveink féltett tett darabja volt. Én örökölttem, kezemben az 1954-es kiadás, a szürkés-fekete borító hátán mélyen belenyomva az ár: 14 Ft. (hm, nem volt olyan olcsó akkoriban, a 3,50-es könyvekhez képest)

Apám szerint ez egy nagyszerű könyv, ahogy mondta „ez jól meg volt írva” azaz, hogy megítélése szerint az író valósághűen írta le a korabeli falusi állapotokat. Tudhatta, hiszen szülőfalujáról volt szó. A regény történéseinek színhelye ugyanis Dormánd, az író és apám szülőfaluja. Annak pedig külön örült, hogy a regény megnevezett szereplői között ismerősökre is akadtak.

Dormánd, ez a szegény kisközség, a Mátra szoknyája szélen, az Alföld tetején, Füzesabony szomszédságában... Mi köt a faluhoz? Emlékek a gyermekkorból, érzelmek, tisztelet az egykori nagyszülők, a falu, az író előtt. Élő rokonságunk nincs már a faluban, ami vár, az a nagyszülők sírja a temetőben, néhány méterre a Remenyik család sírjától. Felmenőim, a rokonok a sírokban, magam is egy rész dormándi lennék.

Emlékek a hatvanas, hetvenes évek Dormándjáról, láttam még néhány utolsó remenyiki vonást a házakról, a portákról, melyekről az író beszámolt. Ilyenformán ismert volt a *Bűntudat* helyszíne.

A *Bűntudat* című regényét választottam a gazdag írói életműből. „Így őriztem meg én a múltat... (...) és ezt az ismeretet kívánom most átadni az utódoknak, hogy tanulsággal ők is továbbadják majd utódaiknak egy értelmetlen és oktalan kor emlékeit és tanulságait. Írónak, költőnek, gondolkodónak kötelessége ez minden korban és az egész világon.” (Remenyik Zsigmond: *Bűntudat*. Előszó és ajánlás.)

A regény keretét egy 1936. évi szülőfalu-látogatás kerete adja meg. A hazatérés azonban alkalom arra is, hogy élénk tárja a falu szociográfiai viszonyait, a családjá múltjának és felelősségének bemutatását.

„Ez a birtokos dzsentri szinte önmagát ítélte halálra: féktelen volt, kultúrátlan, családi kapcsolataiban önző és felületes. Az utódok öröklött teherként hordozták a romlottságot, a végrehajtók, adóhivatalnokok, gazdatisztek és katonatisztek már csak gyenge árnyai voltak a hajdan erős és a nemzetet előre segítő ősöknek. Aki pedig a földnél maradt, az elszegényedve – de talán becsületesebben – tengette életét, kétségbeesett erőfeszítésekkel akarván megőrizni a hajdani dicsfényt. Ha mégis akadt valaki – mert ilyenek is voltak –, aki feltárta a széthullás gazdasági és szellemi okait, azt bolond idealistának, hazaárulónak tartották, és még szűkebb családi körben is elveszettek, szinte halottnak tekintették...”

Nincs ebben a lelkiismeretes számvetésben az irgalomnak parányi jele sem! Féja Géza „az őskeresztények gyónását” említette párhuzamként. S valóban, a bűntudat által kiváltott gyónás ez a könyv, amelyben az író magára vette osztályának bűneit, elégve, mardosó lázzal tárta a világ elé: „ilyenek voltunk, ezért pusztulunk el, és így vétkeztünk a nép ellen!” – írja a regényről E. Nagy Sándor, az életmű kiváló ismerője.

A regény értékeléséről, szerkezetéről, az író módszeréről pedig így fogalmaz: „A bemutatott „anyagot” az író nem a szociográfus adatszerű szárazságával tárja fel, hanem a jelen szemlélődéséből induló emlékekkel, amelyek gomolyogva törnek elő a lélek mélyéről, miközben megelevenedik a múlt. Hagyja spontán módon áramlani a feltörő indulatokat, szinte a fegyelmetlen rendszerező racionalizmus kikapcsolásával hömpölyögteti mondanivalóját. (...) A szubjektív időben, az emlékezésben lezajló eseményeket határozottan kijelölt objektív idő, a dormándi látogatás egy napja fogja közre, de azért is, mert a jelen, a gyermekkori múlt és a történelmi múlt három idősíkját egyetlen gondolat fordítja egymásba, a vád és figyelmeztetés gondolata. A szerkesztésnek és a határozott gondolatiságnak az egysége adja a *Bűntudat* esztétikai értékét: a prousti időtechnikának és a szürrealista próza vívmányainak e magyar megvalósítója gazdagon szép vállalkozása prózáinknak.

A *Bűntudat* példát ad arra is a magyar epika történetében, hogy a valóságot ábrázoló írónak nem kell egysíkúan leszűkíteni világát. Az ábrázolás hitele csak

nő azáltal, ha bátran él a próza modern eszközeivel. Ha pedig ez így van, akkor ennek a könyvnek ott van helye a két világháború közötti magyar próza máig ható hagyományai mellett...”

Érdekes fordulatnak lehetünk tanúi. A falusi birtokosságból származó író felismerve fajtái bűnét szembefordul sajátjaival! Kortársai is nagyra értékelték a regényt, mely alapján sokan a népi írók között tartották számon. Gaál Gábor a Puszták népe mellé sorolta jelentőségében, Féja Géza is méltatta a regényt, Veres Péter is a népiek közé sorolta az író. Tény azonban, hogy Remenyik is teljes mértékben azonosult a népiek felfogásával, vállalt társadalmi feladataival.

Ferdinandy Györggyel Remenyikről

Néhány éve Ferdinandy Györggyel beszélgettem Remenyikről. Egykoron ugyan is Ferdinandy a doktori értekezését éppen Remenyikről írta Franciaországban, őt „tragikus humanistának” nevezve. Ezzel az író világszemléletére utalt, melyben „egyedül az emberiségért való reménytelen s ezért hősi munkálkodás szükségességében hitt.”

Ferdinandy bevallottan irodalmi példaképének tekintette Remenyik Zsigmondot, ami az azonos élethelyzetből, a magyar hazához, a nyelvhez való erős ragaszkodásból táplálkozik.

Szinte elragadtatással szólt Remenyikről... „Kalandor volt, jó értelemben véve. Gondold el, amikor hazatelepedett, – mert magyar író akart lenni! – ... Tudod mit talált ki magának? Aszfalt tehenészetet nyitott, Pesten, a belvárosban! – hát kinek jutott volna eszébe, hogy hazajön Peruból és aszfalt tehenészetet nyit! Ezek olyan dolgok, amiből látszik, hogy kalandokra, a kalandos életmódra volt kapható, leginkább fiatalkorában...”

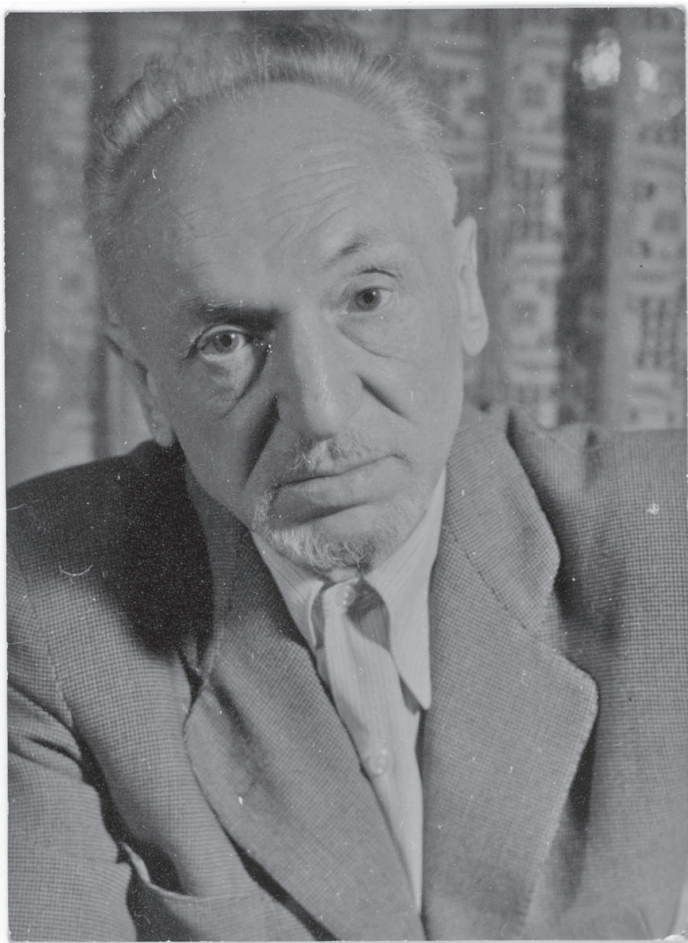
Ferdinandy György véleménye szerint „Remenyik a 20. század első felének prózaírói gárdájához tartozott és ehhez még hozzá lehetne tenni, hogy az idegen nyelvi közegben is próbálkozó írókhoz sorolhatjuk. Róla sokat írtak és a könyvei meg is jelentek a hatvanas évekig. A halála után nagy néma csönd, ami minden írónál így van. Aztán lehet, hogy ismét felfedezik, illetve most az újra felfedezésről lehetne szó...”

Van-e esélye, hogy újra olvasnak Remenyik műveket? Ferdinandy György szerint: „Az kellene, hogy legyen egy olyan kiadó itt nálunk, vagy egy irodalmi társaság, vagy irodalmár, akit az izgatna, hogy van itt egy író, aki nyugatról hazatér és hozza magával, haza hozza a nyugati tapasztalatokat. Ha erre lenne valaki, akkor lenne értelme... Ahhoz fel kellene tűnnie valakinek, akinek ez szívügye lesz, és aki erre ráteszi az életét. Ilyen embert én nem ismerek. Ez másként nem megy. Őt újra felfedezni nagyon nehéz, kemény munka lenne.”

Mire is lehetne vállalkozni az íróval kapcsolatban?

Arra mindenképpen, hogy ne feledjük: van egy érdekes, nyughatatlan világjáró, akinek írói munkássága, a ránk maradt szellemi hagyatéka alig szívárgott át irodalmunkba. Aki szeretné alaposabban megismerni a két háború közötti magyar valóság egy szeletét, bizony jól teszi, ha belelapozni műveibe.

Azt az itt élők, a magyar irodalmat szívükön viselők kötelességének érzem, hogy egy előttünk járt jeles irodalmi alkotóról, a hevesi táj szülőttéről el ne feledkezzünk. Dormádon, az egykori szülői kastélyukban szépen őrzik az íróhoz kötődő emlékeket. Ha arra járnak és tehetik, látogassanak el Remenyikhez!

Remenyik Zsigmond

(forrás: pim.hu)